

Protocol voor het melden van archeologische vondsten op werven voor zeegranulaten

Voorwoord

Dit protocol werd binnen het IWT-project SeArch, Archeologisch Erfgoed in de Noordzee (2013-2016) (www.sea-arch.be) opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed in samenspraak met de verschillende belanghebbenden (Aggregaatindustrie, kustgemeenten, havens, overheid, toerisme...) en rekening houdende met de resultaten van een uitgebreide stakeholdersbevraging. Het protocol dient als een mitigerende maatregel bij het aantreffen van archeologische vondsten uit zee of op het strand en geeft meer uitleg over: het belang van (onderwater)erfgoed, de huidige wetgeving omtrent archeologisch (onderwater)erfgoed en de bijhorende meldingsplicht, en welke stappen men dient te ondernemen bij het aantreffen van een archeologische vondst. Dit protocol moet vermijden dat relevante informatie over erfgoed verloren gaat.

www.sea-arch.be

www.onroenderfgoed.be

Inhoudsopgave

I	Inleiding	3
II	De Noordzee, een archeologisch en paleontologisch archief	3
III	Meldingsplicht voor archeologische toevalsvondsten	4
IV	Wat wordt bedoeld met archeologische toevalsvondsten?	4
V	Wat te doen bij een vondst op de werf?	5
VI	Stroomschema “Wat te doen bij een vondst op de werf?”	6
VII	Vondstformulier: Vondst op de werf	7
VIII	Fotograferen van vondsten	8
IX	Behandeling van vondsten en tijdelijke opslag	9
X	Richtlijnen voor het identificeren van vondsten van archeologisch belang.	10
XI	Kopie vondstformulier: Vondst op de werf	13

I Inleiding

Tijdens baggerwerkzaamheden voor de winning van zeegranulaten bestaat de mogelijkheid dat er oude, soms onverstoorde bodemlagen worden aangesneden. Dit lijkt op het eerste zicht misschien niet zo bijzonder, maar door dat graafwerk wordt alle archeologische informatie uitgewist die men aan deze bodemlagen kan ontlenen. Enerzijds gaat het om informatie over de opbouw en het ontstaan van het gebied zelf en anderzijds om sporen en overblijfselen, gaande van vuurstenen werktuigen uit de prehistorie tot restanten van scheeps- of vliegtuigwrakken.

Wanneer opgebaggerde zeegranulaten verder verwerkt worden op de werven aan land, bestaat dus de kans dat men in de lading opgebaggerd materiaal, aan de magneet, op de zeven van de zeefinstallatie, in het gezeefde materiaal of bij het oversized materiaal archeologische vondsten ontdekt. Deze vondsten kunnen afkomstig zijn uit verzonken nederzettingen of van scheeps- of vliegtuigwrakken. Vandaar dat het melden van deze vondsten en het achterhalen van het herkomstgebied van waaruit deze vondsten afkomstig zijn, enorm belangrijk is om een inzicht te krijgen in de wijze waarop de mens dat gebied in vroegere tijden heeft gebruikt.

II De Noordzee, een archeologisch en paleontologisch archief

De Noordzee vormt een uniek archeologisch en paleontologisch archief. Op het hoogtepunt van de laatste ijstijd, zo'n 20.000 jaar geleden, lag de zeespiegel meer dan 120 meter lager dan nu en grote delen van de Noordzee waren toen land. Dit landoppervlak werd bewoond en was cruciaal voor de ontwikkeling van prehistorische gemeenschappen. Deze vaak laag gelegen, water- en voedselrijke gebieden hebben een belangrijke rol gespeeld in de opkomst van de moderne mens, de eerste experimenten met visvangst en zeevaart, en via deze de verspreiding van nieuwe inzichten en technologieën. Toen het klimaat opwarmde en het ijs begon te smelten liep de Noordzee geleidelijk weer vol en vormde ze nog steeds een element van verbinding en verspreiding eerder dan van scheiding. De rol van de zeeën, in dit geval de Noordzee, is cruciaal bij heel wat ontwikkelingen, zowel negatieve als positieve: verspreiding van epidemieën, invasies, verspreiding van nieuwe ideeën, ontstaan van handelsverbanden zoals de Hanze, de opkomst van Brugge,... Het zuidelijk deel van de Noordzee is tegelijkertijd ook één van de meest druk bevaren zeeën ter wereld van de middeleeuwen tot nu door de aanwezigheid van handelsmetropolen als Antwerpen, Brugge, Amsterdam, London,... in de onmiddellijke omgeving.

De ontdekking van archeologische sites in de Noordzee van duizenden, soms zelfs tienduizenden jaren oud toont overduidelijk aan dat niet alleen artefacten, verdronken nederzettingen, wrakken en structuren maar zelfs volledige landschappen kunnen bewaard blijven onder water. De bewaringstoestand van dit onderwatererfgoed is vaak uitzonderlijk goed, een direct gevolg van de waterverzadigde condities, de eventuele afdekking door zandlagen, het zuurstofarme milieu (die de afbraak vertraagt) en de stabiele temperatuur na het begraven. Dit uniek archeologisch en paleontologisch archief is tot op heden grotendeels onbekend en onontgonnen. Het bevat nochtans een onvoorstelbare schat aan informatie over de leefomgeving van de prehistorische mens en de historische ontwikkeling van mariene regio's, en verdient daarom dezelfde goede zorgen als het bronnenmateriaal aanwezig op het land.

III Meldingsplicht voor archeologische toevalsvondsten.

Archeologische toevalsvondsten moeten ingevolge het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, onderafdeling 4, Art. 5.1.4. gemeld worden aan het agentschap Onroerend Erfgoed via de website <https://www.onroerenderfgoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier/>

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013

Onderafdeling 4. Toevalsvondsten

Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

IV Wat wordt bedoeld met archeologische toevalsvondsten?

In de praktijk is het voor een niet deskundig oog moeilijk om een belangrijke van een onbelangrijke vondst te onderscheiden. Meld daarom best te veel dan te weinig, want wat eerst niet interessant lijkt, kan later van groot belang zijn.

De wetgever gebruikt alvast volgende definitie: “ Alle overblijfselen en voorwerpen of enig ander spoor van menselijk bestaan die getuigenis afleggen van tijdperken en beschavingen waarvoor opgravingen of vondsten een betekenisvolle bron van informatie zijn, onderverdeeld in onroerende en roerende archeologische monumenten”.

Een andere definitie van vondsten is:

Elke ontdekking van sporen van menselijke aanwezigheid met een cultureel, historisch of archeologisch karakter, met name:

Vindplaatsen, structuren, gebouwen, voorwerpen en menselijke resten, alsook hun archeologische en natuurlijke context;

Schepen, luchtvaartuigen, andere vervoermiddelen of delen daarvan met hun vracht of inhoud alsook hun archeologisch en natuurlijke context;

Prehistorische voorwerpen;

Waarvan de ontdekker redelijkerwijze kan vermoeden dat ze archeologische erfgoedwaarde hebben.

Zie ook punt X Richtlijnen voor het identificeren van vondsten van archeologisch belang op Pg. 10

V Wat te doen bij een vondst op de werf?

Indien er tijdens de verwerking van aan land gebrachte zeegranulaten een archeologische vondst wordt gedaan in de lading opgebaggerd materiaal, aan de magneet, op de zeven van de zeefinstallatie, in het gezeefde materiaal of bij het oversized materiaal, moet zo snel mogelijk de werfleider verwittigd worden, die op zijn beurt het vermoedelijke herkomstgebied (baggerzone, linebox +eventueel coördinaten) van de zeeballast waaruit de vondst afkomstig is, tracht te achterhalen.

Het is aangeraden om de lading opgebaggerd materiaal, de magneet, de zeven van de zeefinstallatie, het gezeefde materiaal en het oversized materiaal te controleren op andere archeologische artefacten. Indien er meerdere vondsten (van gelijke ouderdom) uit eenzelfde zone/gebied komen, kan dit wijzen op een verdronken nederzetting of een wraksite.

Vul onderstaand vondstformulier (Punt VII pg. 7 en/of kopie vondstformulier op pg. 13) zo volledig mogelijk in en maak enkele foto's van de vondst (zie punt VIII pg. 8)

Vondsten dienen zo optimaal mogelijk bewaard te worden om hun wetenschappelijke informatiewaarde niet verloren te laten gaan door uitdroging, versnelde corrosie en verval. Richtlijnen voor het tijdelijk bewaren van vondsten uit zee vindt u onder punt IX op pg. 9

Vervolgens moeten de aangetroffen vondsten gemeld worden via de website van het agentschap Onroerend Erfgoed <https://www.onroenderfgoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier/>

OF

Agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 19, bus 5
1210 Brussel
T. 02 553 16 50
info@onroenderfgoed.be

VI Stroomschema “Wat te doen bij een vondst op de werf?”

Vondst op werf

Inlichten van werfleider

Herkomst vondst bepalen
(lading/baggerzone/line box + coördinaten WGS84)

Invullen vondstformulier

Foto's maken van de vondst + vondst veiligstellen

Vondst melden via:

<https://www.onroenderfgoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier/>

Agentschap Onroerend Erfgoed, Koning Albert II-laan 19, bus 5, 1210 Brussel,
T. 02 553 16 50

info@onroenderfgoed.be

VII Vondstformulier: Vondst op de werf

Naam werf:

Naam vinder/werfleider:

Contactgegevens vinder/werfleider: Naam*:

Voornaam*:

Adres*:

Postcode*:

Gemeente*:

Tel. / GSM nr.*:

E-mail*:

Datum vondst (dag/maand/jaar)*:

.....

Exact uur vondst*:

Naam van het schip waarvan de lading met vondst afkomstig is*:

Naam/nummer baggerzone (line box) waarvan de lading met vondst afkomstig is *:

Positie (WGS84 coördinaten) baggerzone/line box waarvan de lading met vondst afkomstig is * :

N E

N E

N E

Beschrijving van de vondst (Materiaalsoort, afmetingen, ...)*:

.....
.....
.....
.....

Foto's van de vondst (zie ook punt VIII "Fotograferen van vondsten" op pg. 8)*

Vondst tijdelijk veiligstellen (zie punt IX "Behandeling van vondsten en tijdelijke opslag" op pg 9)?

***Gegevens die zeker vermeld dienen te worden bij de melding.**

Melding via : <https://www.onroendergoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier/> of
Agentschap Onroerend Erfgoed, Koning Albert II-laan 19, bus 5,1210 Brussel,
T. 02 553 16 50, info@onroendergoed.be

VIII Fotograferen van vondsten

Goede foto's kunnen heel veel informatie bevatten. Ze kunnen een idee geven over de grootte, de grondstof, de vorm, eventuele ouderdom... van een vondst. Indien er bij de melding van een vondst enkele goede foto's zitten, dan kunnen deze snel rondgestuurd worden naar de verschillende materiaalspecialisten die dan op hun beurt kunnen zorgen voor een snelle determinatie en eventuele datering. Op die manier kan er ook onmiddellijk een inschatting gemaakt worden van het archeologisch belang van de vondst.

Hier enkele tips voor het nemen van foto's:

- Neem van iedere vondst een aparte foto (geen groepsfoto's)
- Zorg dat de vondst zo groot mogelijk maar volledig op de foto staat
- Plaats een herkenbaar object (een pen, een 2 Euro muntstuk...) of een meetlat mee op de foto zodat de grootte van de vondst aan de hand hiervan ingeschat kan worden.
- Om sterke reflecties van de flits te vermijden is het aangeraden de vondst ergens te plaatsen waar er voldoende natuurlijk licht op valt, zodat de flits niet gebruikt dient te worden.
- Zorg voor scherpe beelden.
- Neem foto's uit verschillende hoeken (voorzijde, achterzijde en zijkanten van de vondst)
- Neem close-up foto's van eventueel aanwezige bewerkingssporen, merktekens, jaartalstempels, letters, cijfers of andere opvallende kenmerken... die belangrijk kunnen zijn bij de determinatie en datering van de vondst.

IX Behandeling van vondsten en tijdelijke opslag

Om de wetenschappelijke informatiewaarde van een vondst uit zee niet verloren te laten gaan moet deze zo optimaal mogelijk bewaard te worden. Vondsten uit zee kunnen snel uitdrogen en uit elkaar vallen. Daarnaast kan het contact met licht en zuurstof ervoor zorgen dat het corrosieproces versnelt of dat er algen- of schimmelgroei ontstaat die de vondsten aantast. Daarom zijn er 3 zaken van cruciaal belang: bewaar de vondsten **NAT**, **KOEL** en in het **DONKER**. **Let op! Indien een vondst toch is uitgedroogd, plaats deze dan nooit terug in water (zie richtlijnen hieronder).**

Indien voorwerpen van archeologisch belang aangetroffen worden:

- Behandel alle vondsten met zorg.
- Niet schoonmaken! (Roest, sediment, concretie of aangroei niet verwijderen)
- Verschillende materiaalsoorten apart inpakken
- Maak foto's van de vondst in de toestand waarin die werd aangetroffen (zie punt X pg.)
- Zorg voor een uniek referentienummer voor elk artefact (bv datum van de vondst + coördinaat en volgnummer) of plak een kopie van het vondstformulier op de bak of zak waarin de vondst bewaard wordt.

Natte vondsten dienen te worden ondergedompeld in water in een geschikte schone container (af te sluiten bak of zak), die op een donkere koele plaats bewaard wordt om uitdroging, schimmelgroei en contact met zuurstof te vermijden.

Uitgedroogde vondsten in een geschikte schone container (af te sluiten bak of zak) plaatsen, die op een donkere koele plaats bewaard wordt om schimmelgroei te vermijden.

Wanneer een vondst te groot is om in te pakken volgens de bovenstaande richtlijnen is het wenselijk om deze evenzeer vochtig te houden door ze regelmatig nat te sproeien, ze in te wikkelen in plastic en ze uit de zon en wind te bewaren om uitdroging te voorkomen.

Te vermijden!

- Uitdroging : wanneer vondsten (te snel) uitdrogen gaan ze barsten en vallen ze uit elkaar.
- Papier : Wikkel vondsten nooit in papier! Nat papier zal aan de vondst blijven plakken.
- Bubbelplastiek : Wikkel vondsten nooit in bubbelplastiek. Deze kan indrukken achterlaten op zachtere materialen.
- Metalen bakken: Gebruik nooit metalen bakken voor de opslag van vondsten. Deze kunnen problemen geven met corrosie, zeker wanneer ze in contact komen met zoutwater.
- Lijm : Gebruik nooit lijm om vondsten die uit elkaar gevallen zijn terug te plakken!

Depot en conservatielabo

Vondsten kunnen gedeponeerd worden in het depot en conservatielabo van Onroerend Erfgoed waar de vondsten geregistreerd, gedocumenteerd en geconserveerd zullen worden.

Doornveld Industrie Zone 3 gebouw 190
1731 Zellik
T. +32 (0)490 58 73 67

X Richtlijnen voor het identificeren van vondsten van archeologisch belang.

Hout

Donkergekleurd waterverzadigd hout is meestal oud en bijgevolg van archeologisch belang. Gebruiksvoorwerpen uit hout of bewerkte palen, balken of planken voorzien van pengaten, nagels of bouten zijn hoogstwaarschijnlijk afkomstig van oude scheepswrakken. Alle voorvallen dienen gemeld te worden.

Licht gekleurd hout, hout dat gemakkelijk drijft of 'rondhout' met schors hebben geen archeologische waarde en kunnen bijgevolg genegeerd worden.

Metalen

Diverse metalen en metaallegeringen worden reeds sinds het 4de millennium v. Chr. gebruikt voor het vervaardigen van gereedschap, gebruiksvoorwerpen, sieraden, munten...Het is dan ook zeer moeilijk om een sluitende richtlijn te maken omtrent de datering van metalen objecten en of een metalen voorwerp van archeologisch belang is.

IJzeren en stalen voorwerpen die omhuld zijn met concretie (= een dikke amorfe beton-achtige laag bestaande uit corrosieproducten, samengekoekt zand, schelpen...) zijn waarschijnlijk van archeologisch belang en dienen gemeld te worden.

Stukken plaatwerk of structurele elementen voorzien van klinknagels of bouten kunnen van een scheepswrak afkomstig zijn en dienen gemeld te worden.

Objecten die vervaardigd zijn uit blik, dat eventueel ook nog geverfd is, zijn waarschijnlijk niet van archeologisch belang en moeten niet gemeld worden

Objecten gemaakt uit koper of een koperlegering (brons, messing) kunnen zeer oud zijn en dienen zeker gemeld te worden.

Voorwerpen gemaakt uit edele metalen zoals munten en sieraden zijn meestal goed te dateren en dienen zeker gemeld te worden.

Aluminium onderdelen of plaatwerk voorzien van klinknagels kunnen wijzen op een vliegtuigwrak. Deze vondsten dienen ten alle tijden gemeld te worden

Botmateriaal en benen voorwerpen

Dierlijke botten, tanden en slag tanden kunnen van archeologisch belang zijn omdat ze mogelijk dateren uit de laatste ijstijd, zo'n 20.000 jaar geleden, waarin grote delen van de Noordzee nog land waren. Zij kunnen ons iets meer vertellen over het landschap en het klimaat in het verleden en indien ze snijsporen of duidelijke breuken vertonen kan dit eventueel toegeschreven worden aan menselijke activiteit. Zulke vondsten dienen gemeld te worden.

Objecten gemaakt uit been of hoorn (harpoenen, pijlpunten, kammen, priemen...) kunnen zeer oud zijn en moeten zeker gemeld worden.

Menselijk botmateriaal is zeker van archeologisch belang, het kan afkomstig zijn van een wraksite of verdronken nederzetting. Een spectaculair voorbeeld is de vondst van een stuk Neanderthaler schedel in de Nederlandse Noordzee. Menselijk botmateriaal dient altijd gemeld te worden.

Steen

Bijlen, messen of andere werktuigen gemaakt uit vuursteen (silex) en gepolijste en/of doorboorde stukken natuursteen dateren hoogstwaarschijnlijk uit de prehistorie. Zulke vondsten dienen zeker gemeld te worden.

Grote blokken bekapte of doorboorde natuursteen kunnen in het verleden dienst gedaan hebben als anker of netverzwaring en dienen bijgevolg gemeld te worden.

Een (meestal ovaalvormige) stapel natuurstenen op de zeebodem kan de ballast van een gezonken schip zijn. Onder zulke ballaststenen kunnen de resten van een houten scheepswrak verborgen liggen. Zulke vondsten dienen gemeld te worden.

Aardewerk

Aardewerk is een veel omvattende materiaalcategorie. Het kan gaan om vele soorten gebruiks aardewerk zoals kruiken, borden, pannen, kommen,... maar ook bakstenen en tegels behoren tot het aardewerk.

Elk fragment van aardewerk kan van archeologisch belang zijn en dient gemeld te worden.

Enkel die stukken aardewerk die overduidelijk modern zijn mogen genegeerd worden.

Hetzelfde geldt voor bakstenen. Ruw gebakken bakstenen met een uitzonderlijk formaat kunnen middeleeuws of zelfs Romeins zijn en kunnen duiden op een verzonken nederzetting of de lading van een schip. Zulke vondsten dienen gemeld te worden.

Machinaal vervaardigde en/of overduidelijk moderne bakstenen mogen genegeerd worden.

Glas

Vanaf het begin van onze jaartelling wordt glas algemeen gebruikt voor het vervaardigen van flessen, schalen, kommen, drinkglazen,... Glazen voorwerpen kunnen afkomstig zijn uit de lading of inventaris van een scheepswrak of van een verdronken nederzetting en dienen gemeld te worden, uitgezonderd glas dat overduidelijk modern is.

Leer of textiel

Door de waterverzadigde condities, het zuurstofarme milieu, de vrij constante temperaturen en de eventuele afdekking door sedimenten, bestaat de kans dat leer of textiel zeer goed bewaard blijven onderwater. Het aantreffen van leer of textiel dient gemeld te worden aangezien dit afkomstig kan zijn van een scheepswrak of verdronken nederzetting.

Rubber, plastic,...

In de meeste gevallen zijn losse vondsten van rubber, plastic, bakeliet en soortgelijke moderne materialen niet van archeologisch belang en kunnen bijgevolg genegeerd worden. Enkel indien dergelijke materialen binnen eenzelfde gebied worden aangetroffen in combinatie met andere vondsten zoals gebruiksvoorwerpen, aluminium, munitie... kan dit wijzen op een wraksite (scheepswrak, vliegtuigwrak...). Dergelijk materiaal moet gemeld worden.

XI Kopie vondstformulier: Vondst op de werf

Naam werf:

Naam vinder/werfleider:

Contactgegevens vinder/werfleider: Naam*:

Voornaam*:

Adres*:

Postcode*:

Gemeente*:

Tel. / GSM nr.*:

E-mail*:

Datum vondst (dag/maand/jaar)*:

.....

Exact uur vondst*:

Naam van het schip waarvan de lading met vondst afkomstig is*:

Naam/nummer baggerzone (line box) waarvan de lading met vondst afkomstig is *:

Positie (WGS84 coördinaten) baggerzone/line box waarvan de lading met vondst afkomstig is * :

N E

N E

N E

Beschrijving van de vondst (Materiaalsoort, afmetingen, ...)*:

.....
.....
.....
.....

Foto's van de vondst (zie ook punt VIII "Fotograferen van vondsten" op pg. 8)*

Vondst tijdelijk veilig gesteld (zie punt IX "Behandeling van vondsten en tijdelijke opslag" op pg 9)?

***Gegevens die zeker vermeld dienen te worden bij de melding.**

Melding via : <https://www.onroenderfgoed.be/nl/digitaal-vondstmeldingsformulier/> of
Agentschap Onroerend Erfgoed, Koning Albert II-laan 19, bus 5,1210 Brussel,
T. 02 553 16 50, info@onroenderfgoed.be